

LBRIS

We know
books

MARIA
MONTESSORI

HAI
SĂ FACEM
PACE!

Educația prin relaționare

Ediție îngrijită de
Daniele Novara și Elena Passerini

BIBLIOGRAFIE

- Aa. Vv., *Maria Montessori: Educazione e pace. Atti del convegno internazionale del 3 ottobre 2015*, Il Leone Verde Edizioni, Torino 2016.
- Aa. Vv., Maria Montessori. *La rivoluzione nell'educazione*, National Geographic, Storica – Speciale grandi donne, nr. 3, dicembre 2019.
- Babini, V.P. – Lama, Luisa, *Una «donna nuova». Il femminismo scientifico di Maria Montessori*, Franco Angeli, Milano 2000.
- Gilsoul, M. – Poussin, C., *Maria Montessori. Una vita per i bambini*, Giunti, Milano 2022.
- Giovetti, P., *Maria Montessori. Una biografia*, Edizioni Mediterranee, Roma 2021.
- Honegger Fresco, G., *Maria Montessori, una storia attuale. La vita, il pensiero, le testimonianze*, Il Leone Verde Edizioni, Torino 2018.
- Montessori, M., *Educazione alla libertà*, ediție îngrijită de M.L. Leccese Pinna, Laterza, Roma-Bari 1999.
- Montessori, M., *Educazione e pace*, Garzanti, Milano 1949.
- Montessori, M., *Educazione per un mondo nuovo*, Garzanti, Milano 2021.
- Montessori, M., *Il bambino in famiglia*, Garzanti, Milano 2003.
- Montessori, M., *Il cittadino dimenticato*, in „Vita dell'Infanzia“, Roma, n. 1, anno I, 15 gennaio 1952.
- Montessori, M., *Il segreto dell'infanzia*, Garzanti, Milano 2009.
- Montessori, M., *In viaggio verso l'America*. 1913, „Diario privato a bordo del Cincinnati“, Fefè Editore, Roma 2014, prefață și note de Carolina Montessori.
- Montessori, M., *La formazione dell'uomo*, Garzanti, Milano 1993.
- Montessori, M., *Peace lecture I, the First of Four Special Lectures Delivered on the 1917 San Diego Training Course February 18, 1917*, AMI Journal, nr. 1/2, Amsterdam 2013.
- Montessori, M., *Poteggere la natura creatrice del bambino*, in „Quaderni Montessori“, Roma, nr. 21, anul VI, primăvara 1989.
- Montessori, M., *The White Cross*, AMI Journal, nr. 1/2, Amsterdam 2013.
- Montessori, M., *Tutto quello che dovrești sapere sul tuo bambino*, Garzanti, Milano 2020.

CUPRINS

<i>Copilul ca educator al adulților</i> de Daniele Novara și Elena Passerini	5
Planul cărții și notă lingvistică	10
O viață închinată păcii	15
Pacea este o operă	37
Educație pentru pace	63
Să învățăm de la copii	76
Instinctele copilului	101
Cum să procedăm pentru a face pace	122
Bibliografie	150

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MONTESSORI, MARIA

Hai să facem pace! / Maria Montessori.

- București : RAO Distribuție, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-630-352-012-4

37

RAO Distribuție
Str. Bărgăului nr. 9-11, București, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

MARIA MONTESSORI

Facciamo la pace?

Educare alla cura delle relazioni

© 2023 Mondadori Libri S.p.A., Milano

Publicat pentru prima oară de BUR Rizzoli, Milano, Italia

Hai să facem pace!

Educația prin relaționare

© RAO Distribuție, 2023

Pentru versiunea în limba română

Traducere din italiană

Elena Bănică prin LINGUA TRADOM

2025

ISBN 978-630-352-012-4

COPILUL, CA EDUCATOR AL ADULȚILOR

Conflicte, pace și grija pentru relații: tot ce-i învață
Montessori pe părinții și pe copiii din ziua de azi

de Daniele Novara și Elena Passerini

La sugestia mai multor personalități din diferite părți ale lumii, Maria Montessori a fost propusă la Premiul Nobel pentru Pace în 1949, iar mai apoi în 1950 și 1951.

De ce?

În anii în care războiul a fost pregătit și înfăptuit, Montessori a trăit în diferite țări, printre care Spania, Olanda și India, în care i s-a permis să-și continue munca în mod liber și în siguranță, în vreme ce Italia îi era ostilă. Naziștii și fasciștii i-au ars cărțile în piețe și i-au închis școlile, înainte ca lumea întreagă să se rostogolească spre dezastru. Înțeleseseră că metoda Montessori era un obstacol în calea proiectelor lor politice și au încercat să o împiedice. Au înțeles importanța crucială a educației copiilor: o prioritate a politiciii lor, una dintre bazele puterii lor, orientate către dominație prin intermediul violenței. Aveau nevoie să-i elimine pe cei care respingeau educația pentru obediență și război. Montessori a luat act de această situație, înțelegând că trebuia să părăsească numeroasele semințe pe care începuse să le cultive la Roma, la Milano și în alte orașe italiene, muncind atât cu cei mici, cât și cu adulții. A înțeles că, pentru a putea crește, inovația pedagogică pe care ea însăși o pornise avea nevoie de un mediu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MONTESSORI, MARIA

Hai să facem pace! / Maria Montessori.

- București : RAO Distribuție, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-630-352-012-4

37

RAO Distribuție
Str. Bărgăului nr. 9-11, București, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

MARIA MONTESSORI

*Facciamo la pace?**Educare alla cura delle relazioni*

© 2023 Mondadori Libri S.p.A., Milano

Publicat pentru prima oară de BUR Rizzoli, Milano, Italia

*Hai să facem pace!**Educația prin relaționare*

© RAO Distribuție, 2023

Pentru versiunea în limba română

Traducere din italiană

Elena Bănică prin LINGUA TRADOM

2025

ISBN 978-630-352-012-4

COPILUL, CA EDUCATOR AL ADULȚILOR

Conflicte, pace și grija pentru relații: tot ce-i învață
Montessori pe părinții și pe copiii din ziua de azi

de Daniele Novara și Elena Passerini

La sugestia mai multor personalități din diferite părți ale lumii, Maria Montessori a fost propusă la Premiul Nobel pentru Pace în 1949, iar mai apoi în 1950 și 1951.

De ce?

În anii în care războiul a fost pregătit și înfăptuit, Montessori a trăit în diferite țări, printre care Spania, Olanda și India, în care i s-a permis să-și continue munca în mod liber și în siguranță, în vreme ce Italia îi era ostilă. Naziștii și fasciștii i-au ars cărțile în piețe și i-au închis școlile, înainte ca lumea întreagă să se rostogolească spre dezastru. Înțeleseseră că metoda Montessori era un obstacol în calea proiectelor lor politice și au încercat să o împiedice. Au înțeles importanța crucială a educației copiilor: o prioritate a politicii lor, una dintre bazele puterii lor, orientate către dominație prin intermediul violenței. Aveau nevoie să-i elimine pe cei care respingeau educația pentru obediență și război. Montessori a luat act de această situație, înțelegând că trebuia să părăsească numeroasele semințe pe care începuse să le cultive la Roma, la Milano și în alte orașe italiene, muncind atât cu cei mici, cât și cu adulții. A înțeles că, pentru a putea crește, inovația pedagogică pe care ea însăși o pornise avea nevoie de un mediu

mai puțin ostil. Astfel a decis să o ia de la capăt în altă parte, în medii în care se putea trăi mai bine decât în Italia fascistă.

A continuat să-și semene și să-și cultive propriile descoperiri chiar în timpul războiului, în India, deși trăia într-un soi de „libertate supravegheată“ de către englezi pentru că, italiancă fiind, era considerată „dușman“. În numeroase țări din lume care-i apreciau contribuția, a reușit să deschidă multe Case dei Bambini, pentru a-i observa din punct de vedere științific pe cei mici și a le putea interpreta și înțelege comportamentele spontane, activate de mediul favorabil pe care ea îl crease în jurul lor.

Montessori nu a adus doar o inovație pedagogică, ci și o „descoperire a copilului“. A dezvăluit și semnificația practică, operativă și nu doar ideologică a cuvintelor: *libertate, muncă, disciplină și pace*. De aceea, cei care au văzut și au înțeles sensul muncii ei au propus-o pentru Premiul Nobel pentru Pace. Ar fi fost neașteptat ca acel premiu să-i fie acordat ei, unei femei, cosmopolită, foarte activă pentru cauza femeilor și a copiilor, departe de orice ideologie politică.

Prin urmare, nu a primit premiul nici în '49, nici în '50, nici în '51. În '52 a murit.

Câștigătorii au fost: scoțianul Orr, directorul FAO, americanul Bunche, mediatorul ONU dintre Israel și Palestina, și sindicalistul francez Jouhaux. Contribuția câștigătorilor era legată de acțiunile lor remarcabile pentru a limita cele mai grele daune, de la cele provocate de războaiele dintre națiuni sau de cele interne până la cele suferite de muncitori. Acest fapt arată că juriul înțelegea cuvântul „pace“ nu în sens independent, ca pe un concept cu înțeles propriu, ci doar în strânsă legătură cu războaiele. Înțelegeau prin „pace“ limitarea consecințelor celor mai devastatoare provocate de gestionarea militarizată și violentă a conflictelor. Este un concept de „pace“ care presupune ca punct de plecare oribila „non-pace“ trăită de toți, cu voia sau fără voia lor, slăvită de mulți, de parcă „pacea“ nu ar fi altceva decât lipsa sau limitarea distrugerii aduse de războaie.

Din contră, conceptul de pace montessorian este independent de război; este într-un totu opus oricărei ideologii belicoase, fiind rezultatul unor practici care nu au nimic de-a face cu cele militare. Pacea montessoriană are caracteristici precise, nefiind echivalentul unei lungi încetări a focului, nici al unei *pax romana*. Este mai degrabă „alt lucru“, ceva ce se poate face oriunde, în contexte politice eterogene.

Semnificația conceptului de pace, trimiterea lui, nu este clară sau general valabilă nici în ziua de azi. În general, cuvinte precum „cal“ sau „boală“ evocă în mintea celor care le rostesc un sens destul de clar, care permite distincția dintre cal și orice alt patruped și de a face diferența dintre o boală și alta și dintre boală și sănătate. Sunt cuvinte care fac trimitere la „lucruri“ pe care le întâlnim și le recunoaștem ușor, cum ar fi bolnavii și animalele. Prin urmare, le înțelegem, chiar dacă nu suntem zoologi, poeți sau medici – putem înțelege despre ce vorbim pentru că sunt elemente care se deosebesc; chiar dacă sunt doar desene, nimeni nu poate confunda un unicorn cu un măgar.

În schimb, nu sunt la fel de ușor de identificat conceptele reale evocate de cuvântul „pace“, mai ales dacă nu te-ai întâlnit niciodată cu ele. Dacă experiența trăită este o continuă și activă negare a relațiilor umane pacifice, nu trebuie să ne surprindă dacă conceptul abstract și cel real de pace sunt de neînțeles pentru majoritatea oamenilor. Doar câțiva, și printre ei cu siguranță Maria Montessori, care nu a primit Premiul Nobel pentru Pace, sunt capabili să gândească și să recunoască pacea ca fiind ceva real, ceva ce poate fi trăit și care este total diferit de un ideal abstract. Montessori construia o pace vizibilă și o experimenta ca relație umană și educativă concretă, ce putea fi repetată în diferite contexte culturale.

Fiecare individ are în minte o idee personală despre „pace“ și rareori o compară cu cea a celorlalți: pentru unii pacea este un dar divin, pentru alții este un sentiment, adică înseamnă să fii liniștit și lipsit de tensiuni și conflicte. Pentru ONU este vorba despre construirea de „instituții solide“, după cum este menționat în obiectivul

mai puțin ostil. Astfel a decis să o ia de la capăt în altă parte, în medii în care se putea trăi mai bine decât în Italia fascistă.

A continuat să-și semene și să-și cultive propriile descoperiri chiar în timpul războiului, în India, deși trăia într-un soi de „libertate supravegheată” de către englezi pentru că, italiancă fiind, era considerată „dușman”. În numeroase țări din lume care-i apreciau contribuția, a reușit să deschidă multe Case dei Bambini, pentru a-i observa din punct de vedere științific pe cei mici și a le putea interpreta și înțelege comportamentele spontane, activate de mediul favorabil pe care ea îl crease în jurul lor.

Montessori nu a adus doar o inovație pedagogică, ci și o „descoperire a copilului”. A dezvăluit și semnificația practică, operativă și nu doar ideologică a cuvintelor: *libertate*, *muncă*, *disciplină* și *pace*. De aceea, cei care au văzut și au înțeles sensul muncii ei au propus-o pentru Premiul Nobel pentru Pace. Ar fi fost neașteptat ca acel premiu să-i fie acordat ei, unei femei, cosmopolită, foarte activă pentru cauza femeilor și a copiilor, departe de orice ideologie politică.

Prin urmare, nu a primit premiul nici în '49, nici în '50, nici în '51. În '52 a murit.

Câștigătorii au fost: scoțianul Orr, directorul FAO, americanul Bunche, mediatorul ONU dintre Israel și Palestina, și sindicalistul francez Jouhaux. Contribuția câștigătorilor era legată de acțiunile lor remarcabile pentru a limita cele mai grele daune, de la cele provocate de războaiele dintre națiuni sau de cele interne până la cele suferite de muncitori. Acest fapt arată că juriul înțelegea cuvântul „pace” nu în sens independent, ca pe un concept cu înțeles propriu, ci doar în strânsă legătură cu războaiele. Înțelegeau prin „pace” limitarea consecințelor celor mai devastatoare provocate de gestionarea militarizată și violentă a conflictelor. Este un concept de „pace” care presupune ca punct de plecare oribila „non-pace” trăită de toți, cu voia sau fără voia lor, slăvită de mulți, de parcă „pacea” nu ar fi altceva decât lipsa sau limitarea distrugerii aduse de războaie.

Din contră, conceptul de pace montessorian este independent de război; este într-un totu opus oricărei ideologii belicoase, fiind rezultatul unor practici care nu au nimic de-a face cu cele militare. Pacea montessoriană are caracteristici precise, nefiind echivalentul unei lungi încetări a focului, nici al unei *pax romana*. Este mai degrabă „alt lucru”, ceva ce se poate face oriunde, în contexte politice eterogene.

Semnificația conceptului de pace, trimiterea lui, nu este clară sau general valabilă nici în ziua de azi. În general, cuvinte precum „cal” sau „boală” evocă în mintea celor care le rostesc un sens destul de clar, care permite distincția dintre cal și orice alt patruped și de a face diferența dintre o boală și alta și dintre boală și sănătate. Sunt cuvinte care fac trimitere la „lucruri” pe care le întâlnim și le recunoaștem ușor, cum ar fi bolnavii și animalele. Prin urmare, le înțelegem, chiar dacă nu suntem zoologi, poeți sau medici – putem înțelege despre ce vorbim pentru că sunt elemente care se deosebesc; chiar dacă sunt doar desene, nimeni nu poate confunda un unicorn cu un măgar.

În schimb, nu sunt la fel de ușor de identificat conceptele reale evocate de cuvântul „pace”, mai ales dacă nu te-ai întâlnit niciodată cu ele. Dacă experiența trăită este o continuă și activă negare a relațiilor umane pacifice, nu trebuie să ne surprindă dacă conceptul abstract și cel real de pace sunt de neînțeles pentru majoritatea oamenilor. Doar câțiva, și printre ei cu siguranță Maria Montessori, care nu a primit Premiul Nobel pentru Pace, sunt capabili să gândească și să recunoască pacea ca fiind ceva real, ceva ce poate fi trăit și care este total diferit de un ideal abstract. Montessori construia o pace vizibilă și o experimenta ca relație umană și educativă concretă, ce putea fi repetată în diferite contexte culturale.

Fiecare individ are în minte o idee personală despre „pace” și rareori o compară cu cea a celorlalți: pentru unii pacea este un dar divin, pentru alții este un sentiment, adică înseamnă să fii liniștit și lipsit de tensiuni și conflicte. Pentru ONU este vorba despre construirea de „instituții solide”, după cum este menționat în obiectivul

de la numărul 16 al Agendei 2030 pentru dezvoltarea sustenabilă. Ce „lucruri reale” – care pot fi înfăptuite, proiectate, finanțate, circumstanțiate – sunt evocate de cuvântul „pace”? Este suficient ca oame-
nii să trăiască fără să se extermine reciproc, fără să provoace
catastrofe de nereparat?

Este vorba despre o utopie?

Nu.

Maria Montessori înțelesese foarte bine ce înseamnă pace, în
sensul real al cuvântului, adică într-un sens care nu se referă neapă-
rat la idealuri sau dorințe și nici la reacții împotriva războiului, ci la
realitatea vieții umane, la relațiile umane și sociale și la *evoluția* lor.

Cei care au propus-o pentru Premiul Nobel văzuseră capacitatea
ei de a construi pacea și de a le vorbi despre ea cu inteligență multor
interlocutori care o ascultau. Făcea și apeluri foarte precise pentru
pace, dar mesajele și propunerile ei nu au fost înțelese niciodată.

Ceea ce Montessori a arătat în cuvinte și a demonstrat în practică
prin intermediul laboratoarelor ei numite Case dei Bambini nu era
„doar copilul montessorian”, copilul capabil de a face lucrurile singur,
de a fi concentrat pe munca lui, de a face liniște, de a învăța și de a
colabora cu ceilalți colegi, de a-și folosi cât mai bine potențialul „min-
ții sale absorbante” prodigioase. *Secretul copilăriei* pe care l-a descoperit
Montessori nu are legătură „doar” cu educația. Are legătură tocmai
cu pacea, în sensul ei cel mai real, puternic, operativ și posibil de expe-
rimentat atât în prezent, cât și în viitor.

Pacea este rezultatul educației, nu al politicii.

O realizare ce poate fi pusă în practică în mod concret. Asta
înseamnă că viitoarea pace globală ar putea fi rezultatul unui înde-
lung efort spontan, neîntrerupt și necorupt, al băieților, fetițelor,
adolescenților pe care ar trebui să-i recunoaștem drept dascălii noș-
tri pentru pace în toată lumea.

Noi îndrăznim să republicăm în 2023 câteva pagini montessoriene
decupate și reasamblate într-o succesiune care nu e nici cronologică,

nici istorică, ci tematică. După 34 de ani de muncă în Centrul
Psihopedagogic pentru educația și gestiunea conflictelor, considerăm
că am reușit să vedem nu doar vârful degetului, ci să întrevădem și luna
pe care ea ne-a arătat-o: ceea ce Maria Montessori numea „copilul”.

Șaptezeci de ani ar trebui să fie suficienți pentru a ne putea armo-
niza și pentru a înțelege cuvintele și alegerile Mariei Montessori; șap-
tezeci de ani de pace și de războaie și de nenumărate confirmări ale
preciziei și importanței contribuțiilor de neînlocuit ale Profesoarei.
Poate că vremurile sunt pregătite acum și această antologie a noastră
își propune să sublinieze semnificația revoluționară a faptelor mon-
tessoriene și a operei sale de pionierat pentru pace.

În această privință, pentru a înțelege pe deplin modul în care
Maria Montessori își înțelegea propria muncă trebuie să mergem la
mormântul său din Olanda, de la Noordwijk aan Zee. A cerut să fie
înmormântată acolo unde avea să moară, după ce declarase în mai
multe rânduri că se simțea o cetățeană a lumii. În acea zi, 6 mai 1952,
la 82 de ani, se afla acolo, în casa de vacanță a fiului său Mario, care
o însoțise întreaga ei viață. Cuvintele care apar pe piatra de mormânt
nu lasă niciun dubiu asupra misiunii acestei mari cercetătoare:

*Îi rog pe dragii de copii, care pot orice, să mi se alăture pentru con-
struirea păcii între oameni și în lume.*

PLANUL CĂRȚII ȘI NOTĂ LINGVISTICĂ

Evitarea războaielor este opera politicii:
Construirea păcii este opera educației

Maria Montessori înțelege conceptul de pace ca o „operă“, prezentă sau viitoare, adică drept „ceva“ care poate exista sau nu, dar care poate fi recunoscută prin caracteristicile sale, prin ceea ce este efectiv, pentru mijloacele prin care a fost proiectată și construită. Prin urmare, este necesar să ne oprim asupra semnificației exacte a unor cuvinte-cheie care sunt esențiale pentru a înțelege contribuția montessoriană la construirea păcii.

Grija față de cuvinte, pe lângă cea față de obiectele și de spațiul educativ, este, de altfel, extrem de importantă în metoda sa și este legată și de nevoia de a crea ordine, de a oferi un loc fiecărui lucru, astfel încât să fie posibil să pui fiecare lucru la locul lui, așa cum fac copiii. Învățarea numelor diferitelor obiecte (pe cât posibil reale, care să facă parte din lumea adevărată, nu din cea a imaginației) este un eveniment extrem de important în dezvoltarea umană și culturală și este prezentă în Case dei Bambini.

Pe 3 septembrie 1936, la Bruxelles, Maria Montessori a spus:

„Pacea este un obiectiv care se poate atinge numai prin intermediul acordului; există două mijloace care ne ghidează către această

uniune pacifică: unul este efortul imediat de a rezolva conflictele fără violență, adică să eliminăm războaiele; celălalt este un efort de lungă durată pentru a contrui în mod stabil pacea între oameni. Evitarea conflictelor este opera politicii: contruirea păcii este opera educației. Este imperios necesar să aducem la cunoștință nevoia unui efort concertat și colectiv și pentru construirea păcii“.

Aici Montessori folosește atât cuvântul „războaie“, cât și pe cel de „conflicte“. Afirmă că există posibilitatea de a „rezolva conflictele fără violență, adică eliminând războaiele“. „Instituțiile solide“ ar trebui să gestioneze conflictele fără violență, adică prin intermediul cuvintelor, folosindu-se de politică, fără să cadă în tragedia uciderii de oameni. Asta înseamnă că națiunile ar putea cel mult să realizeze o „pace“ înțelesă ca simplă absență a războaielor, încetând să mai lase pe seama armelor „soluția“ unor decizii dificile, evitând anihilarea de lungă sau scurtă durată a uneia dintre părțile ostile și distrugerile „câștigătorilor“.

Este evident că acolo unde Montessori spune „evitarea conflictelor“ se referă la „evitarea războaielor“, așa cum un rând mai sus scrisese: „evitarea războaielor“. În mod curios, găsim aici, chiar în această frază esențială, utilizarea cuvântului „conflicte“ ca sinonim pentru „războaie“¹. Această alegere lingvistică suprapune și contopește două fenomene diferite: conflictele și războaiele. Acum, această contopire este foarte răspândită și aproape imperativă în limba italiană modernă, până și catastrofalul război din Ucraina fiind numit „conflict“. Chiar și în cărțile de istorie se scrie „cel de-al doilea conflict mondial“ – lucru inacceptabil în multe alte limbi, care îi spun pe

¹ Pentru aprofundarea temei despre diferența dintre aceste concepte și fenomene, a se vedea: Novara, Daniele, *La grammatica dei conflitti. Arte maieutica di trasformare la contrarietà in risorse*, Sonda, Milano 2011 și, dintr-un punct de vedere mai mult filosofic decât pedagogic, Polistena, Giuseppe, *Politica, questa sconosciuta. Genesi e identità del comportamento politico*, Mimesis, Milano, 2022. (n.a.)

nume: război. Este un eveniment cu caracteristici atât de vaste și de distructive că nu poate fi în niciun caz confundat cu dinamicele relațiilor dintre persoane sau grupuri de interese diferite. Cuvântul „conflict“ ne servește pentru a indica relațiile controversate, adesea agravate de incapacitatea de a le gestiona. În general, Montessori folosește cuvântul chiar cu acest înțeles, sau în sensul psihologic al conflictului interior, trăit de fiecare persoană în sufletul său.

Desigur că adesea cuvintele sunt folosite în sens metaforic pentru a face trimitere la ceva diferit de semnificația ad-litteram. Și Profesoara, în jurnalul de călătorie pe care-l scrie atunci când traversează Atlanticul, îndreptându-se pentru prima dată către Statele Unite ale Americii, folosește cuvintele „război“ și „bătălie“ referindu-se la experiența foarte puternică a furtunii pe care a traversat-o cu nava *Cincinnati* în 1913¹. Toată biografia lui Montessori ne vorbește despre uriașa ei capacitate de a sta în conflict, după cum spunem noi la Centrul Psihopedagogic pentru educația și gestionarea conflictelor², reușind astfel să depășească multe feluri de „furtuni teribile“, nu numai pe mare.

Marele dar pe care Montessori l-a făcut omenirii a fost să lămurească decisiv despre ce vorbim atunci când discutăm despre pace: un țel ce poate fi descris, verificat, dar care are criteriile educative ce nu trebuie confundate cu cele politice. Să încercăm să lămurim mai bine această descoperire prin intermediul unor pagini ale Mariei Montessori provenite din mai multe surse. Pe lângă clasicul *Educazione e pace* apărut în 1949 pentru a-i susține candidatura la Premiul Nobel și pentru a promova textele conferințelor susținute în anii '30, am mai adăugat alte texte necesare pentru a înțelege cât mai bine câteva teme-cheie, pomenite în mai multe rânduri în acele întâlniri publice și mai apoi aprofundate în zeci de ani de muncă și în alte cărți. Vrem să începem

de la viața Mariei Montessori, cu un capitol în care parcurgem principalele alegeri și acțiuni pe care Maria a reușit să le poarte în lunga serie de conflicte pe care le-a suportat în timpul vieții sale și în timpul Războiului Mondial pe care l-a trăit. Tot ceea ce Maria construisese cu greu în Italia, în Spania până la începerea războiului civil, în Statele Unite și în Europa până la cel de-Al Doilea Război Mondial a fost blocat și distrus de războaie. Conflictele au legătură cu propria ei perioadă de școală, cu așteptările pe care tatăl ei le avea de la ea, cu ostilitățile și pretențiile birocrăției, cu invidia, prejudecățile, neînțelegerile cu ceilalți colegi. Nu vorbim nici despre conflictele din viața sa sentimentală.

Capitolul următor se va concentra asupra conceptelor elaborate de-a lungul timpului, precum războaie, conflicte și pace. Sunt învățăminte pline de lumină și inovatoare, mai ales în ziua de azi. Legătura dintre educație, pace și război este aprofundată în capitolul următor.

Astfel, vom ajunge la punctul cel mai dureros și de neînțeles de toată lumea, extraordinara și dubla descoperire a lui Montessori. Ea a descoperit copilul, adică *secretul copilăriei*. Și a revelat un conflict ascuns dar persistent de milenii de-a lungul evoluției omenirii: lupta adultului împotriva copilului, urmată de epuizanta și ineficienta apărare a copilului față de acțiunile inconștiente și dăunătoare ale adulților. Nu este vorba despre un război, ci despre un conflict, negat în general de către adulți, dar care le provoacă mari suferințe atât copiilor, cât și adulților din orice clasă socială sau castă.

Capitolul următor va scoate la iveală instinctele umane universale și legătura dintre evoluția umană și educație. Acest capitol ne arată bucuria copilului atunci când poate lucra. În ultimul capitol sunt adunate scrierile montessoriene care ilustrează unul dintre rezultatele practice și științifice confirmate la scară largă: fetițele și băieții sunt la fel în toată lumea, au aceleași nevoi, dar sunt diferiți între ei și este esențial să le fie recunoscută efectiv demnitatea socială egală cu

¹ Montessori, Maria, *In viaggio verso l'America*. 1913, *Diario privato a bordo del Cincinnati*, Fefè Editore, Roma 2014, prefață și note de Carolina Montessori. (n.a.)

² www.metododanielenovara.it (n.a.)